

پرخاشگری کودکان و نوجوانان و نقش پدران، مادران و کارکنان مدارس در پیشگیری از این مشکل و کاهش آن

یکی از مشکلاتی که خانواده‌ها، مدیران، معاونان و معلمان مدارس با آن روبه‌رو هستند، مشکل پرخاشگری کودکان و نوجوانان است.

پیشگیری از این مشکل و یا کاهش آن، آگاهی خانواده‌ها و اولیای مدارس از علائم این مشکل و علل ایجاد آن و نیز راههای برخورد با این مسأله کاملاً ضروری است.

همچنین یکی از سؤالاتی که غالباً توسط پدران، مادران و معلمان مطرح می‌شود این است که با افراد پرخاشگر چگونه باید رفتار کرد. از این رو در این مقاله سعی شده است تعاریف، علائم، علل و راههای کاهش پرخاشگری به اختصار مورد بحث قرار گیرد.

احمد صافی

دکتر ناصر صافی

۳- پرخاشگری نوعی مکانیسم روانی است که در آن فرد به طور ناخودآگاه فشارهای ناشی از محرومیت‌ها و ناکامیهای خود را به صورت واکنش‌های حمله، تجاوز و رفتارهای کینه توزانه نشان می‌دهد (خدایاری فرد، ۱۳۷۱).

۴- پرخاشگری عملی است که هدفش صدمه و رنج باشد (اورنسون، ۱۹۷۲).

پرخاشگری چیست ؟

۱- پرخاشگری، عمل یا گفتاری است که به منظور آسیب رسانیدن به شخص دیگر و یا یک شیء انجام می‌گیرد (احمدی، علی‌اصغر، ۱۳۷۲).

از تعاریف بالا و دیگر تعاریف‌هایی که توسط صاحب‌نظران در مورد پرخاشگری ارائه شده است می‌توان چنین استفاده کرد:
- پرخاشگری رفتاری متمایل به ضرر زدن و

۲- پرخاشگری، واکنشی است عاطفی که هدف آن رفع مانع و حذف عامل تهدید است (شقیع‌آبادی، ۱۳۷۶).

زیان رساندن است .

- پرخاشگری تمایل یا عمل فرد در جهت آسیب رساندن به یک شخص و یا یک شیء است .

- پرخاشگری از رایج ترین واکنشهای کودک نسبت به ناراحتی ها و ناکامیهای اوست .

- پرخاشگری تنها به منظور صدمه زدن به دیگران صورت نمی گیرد، بلکه کسب پاداش، ارضای نیاز یا رفع موانع نیز می تواند هدف باشد.

- در رفتار پرخاشگرانه نوعی واکنش عمدی دیده می شود.

خاصی یا رسیدن به هدفی .

بیشتر پرخاشگری های خردسالان از نوع پرخاشگری وسیله ای است . معمولاً این حالت از ۱۲ ماهگی در رفتار یک کودک با کودک دیگر دیده می شود. با نزدیک شدن رفتن کودک به مدرسه در نوع پرخاشگری وی هم تغییراتی ایجاد می شود.

پرخاشگری خصمانه، عبارت است از حمله به دیگران به قصد و هدف آسیب زدن به آنان . پرخاشگری خصمانه به صورت لفظی و بدنی صورت می گیرد و بسا افزایش سن، پرخاشگری لفظی جای پرخاشگری بدنی را می گیرد.

انواع پرخاشگری

پرخاشگری را به دو نوع تقسیم می کنند: وسیله ای و خصمانه .

پرخاشگری وسیله ای، عبارت است از حمله به دیگران به خاطر به دست آوردن وسیله

علائم پرخاشگری

علائم پرخاشگری متعدد است از جمله :

- فحش دادن .
- پرتاب شیء .

مشترک است .
والدو - میلیز غریزی بودن پرخاشگری را
مردود دانسته ، معتقدند که پرخاشگری همواره
در پی ناکامی خواهد آمد .
بندورا پرخاشگری را ناشی از رفتار تقلید
شده می داند . پیروان نظریه یادگیری اجتماعی
معتقدند که پرخاشگری در اثر یادگیری رفتار
الگوها ایجاد می شود .
نظریه چهارم این است که اصل و مبنای
پرخاشگری می تواند غریزی باشد و وجود
چنین نیرویی برای صیانت ذات یا نظام خلقت
لازم است ؛ تنها نحوه بروز آن مربوط به عوامل
تربیتی - اجتماعی است که می تواند متفاوت
باشد .

علل پرخاشگری را به علل فیزیولوژیکی و
روانی - اجتماعی تقسیم می کنند . علل
فیزیولوژیکی پرخاشگری متعددند از جمله :
- صدمات و آسیب های دستگاه مغز مانند
ضایعه های مغزی ، ضربه های مغزی ، تخریب
نواحی مغزی (قشر مغز) ، ساختمان شبکیه و
اشکال در عملکرد سیستم اعصاب .
- اختلال شنوایی و بینایی .
- تحریک هیپوتالاموس .
- اختلال در ترشح غدد .
- عوامل ژنتیکی که مردان را از نظر جسمی
نیرومند کرده ، رفتار خصمانه و پرخاشگرانه را
موجب می شود .
- سایر بیماریهای جسمی .

علل محیطی (روانی - اجتماعی) متعددند
از جمله :
- ناکامی و وجود مانع برای ارضای نیازهای

- لگد زدن .
- جنگ و ستیز .
- شکستن اشیا و ضربه زدن .
- حمله به دیگران .
- دروغگویی .
- بر هم زدن نظم .
- برانگیختگی بیش از حد .
- فرار از خانه و مدرسه .
- نگاههای تند و خشن .
- به هم فشردن دندانها .
- جیغ زدن .

علل پرخاشگری

صاحب نظران در مورد علل پرخاشگری
کودکان و نوجوانان نظریات متفاوتی مطرح
می کنند و علل غریزی ، زیستی و محیطی را ذکر
می نمایند .

فروید معتقد است که پرخاشگری حالتی
غریزی است و در تمام انسانها از تولد تا مرگ
وجود دارد و بین انسان و حیوان نیز این حالت

مدرسه .

- نداشتن برنامه منظم و عدم استفاده صحیح از اوقات فراغت .
- وجود جو نامساعد و استبداد در مدرسه .

راههای اصلاح و کاهش شدت پرخاشگری کودکان و نوجوانان

- ۱- از همان کودکی حالت پرخاشگرانه کودک باید مورد کنترل قرار گیرد.
- ۲- رفتار پرخاشگرانه در نیل به اهداف تشویق نشود.

مختلف در کودک و نوجوان .

- یادگیری رفتارهای پرخاشگرانه از طریق مشاهده صحنه‌های درگیری و کشتار در تلویزیون و سینما و ...
- تنبیه شدید والدین در دوران کودکی فرد.
- رفتار متضاد پدر و مادر و اولیای مدرسه.
- طرد کودک از طرف والدین یا مدرسه .
- جدایی والدین از هم .
- غیبت زیاد و طولانی یکی از والدین .
- وجود جو نامساعد در خانواده و نابسامان بودن خانواده .

- پرخاشگر بودن پدر یا مادر یا هر دو و یا معلمان مدرسه .

- آزار و اذیت همسالان در دوران کودکی .
- عدم آگاهی از آداب رفتار با دیگران.
- ترس و دلهره زیاد در خانه و مدرسه .
- موفقیت در رسیدن به خواستها از کودکی بر اثر پافشاری و پرخاشگری .
- تبعیض و بی‌عدالتی در مورد کودک و نوجوان در خانه و مدرسه .
- احساس ناامنی در کودک و نوجوان .
- بی‌ارزش شمردن فرد و تحقیر وی در خانه و مدرسه .

- واگذاری کار فراوان و دادن تکلیف بیش از طاقت کودک و نوجوان .

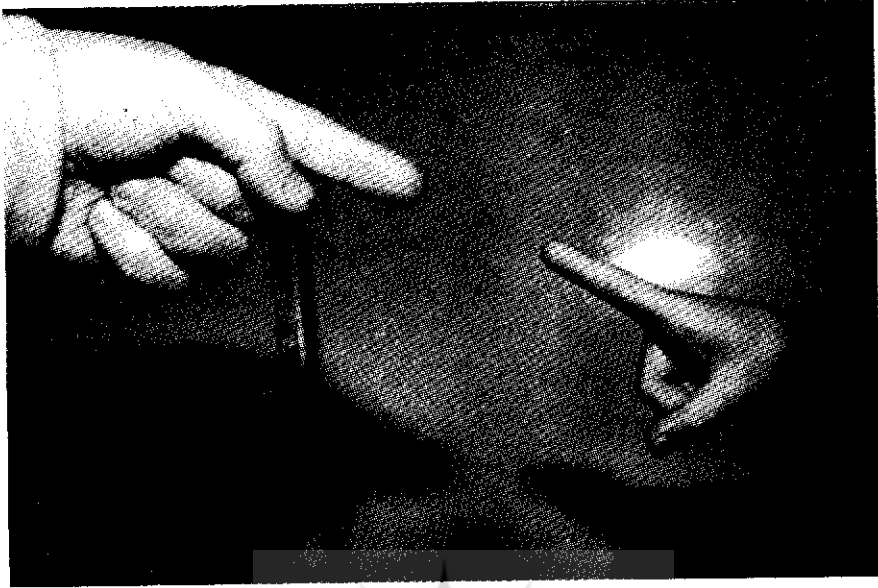
- دخالت بیش از حد در کار کودک و نوجوان توسط بزرگتران .

- ممانعت از فعالیتهای کودک و نوجوان .
- حسادت در کودک و نوجوان.
- شنیدن داستانهای خشونت‌آمیز .
- فقر اقتصادی خانواده.

- اعتیاد والدین یا یکی از آنها.

- رفتار تهدیدآمیز معلمان و سایر کارکنان

- نداشته باشند.
- ۱۳- از انجام بازیهای خشونت‌آمیز خودداری شود.
- ۱۴- بین اعضای خانواده و کودک یا نوجوان روابط صمیمی برقرار گردد.
- ۱۵- در موارد لازم برای درمان به افراد متخصص نظیر پزشک، روان‌پزشک، روان‌شناس و مشاور مراجعه شود.
- ۱۶- در خانه و مدرسه رعایت عدل و انصاف در برخورد با کودک و نوجوان صورت گیرد.
- ۱۷- شرایط لازم برای فعالیتهای اجتماعی و شرکت در مسابقات ورزشی، برای کودک و نوجوان فراهم گردد.
- ۱۸- از درگیری لفظی در خانواده خودداری شود.
- ۱۹- شرایط برای تخلیه هیجانات و عواطف کودک به صورتهای مختلف فراهم شود.
- ۲۰- به ورزش و تقویت جسم و پرورش
- ۳- در مقابل عصبانیت کودک و نوجوان پرخاشگری نشود.
- ۴- در رفع ناکامیها و محرومیتهای کودک و نوجوان تلاش شود.
- ۵- تا هنگامی که فرد عصبانی است با وی جرو بحث نشود.
- ۶- تکالیف سنگین و بیش از توان به کودک و نوجوان داده نشود.
- ۷- به کودک و نوجوان توجه و محبت افراطی صورت نگیرد.
- ۸- از تنبیه بدنی کودک و نوجوان خودداری شود.
- ۹- در حضور دیگران کودک و نوجوان مورد تمسخر و استهزاء قرار نگیرند.
- ۱۰- نقایص کودک و نوجوان بویژه در جمع مطرح نگردد.
- ۱۱- از مشاهده صحنه‌های خشونت‌آمیز خودداری شود.
- ۱۲- والدین در تربیت کودک رفتار متضاد

اندام کودک و نوجوان توجه گردد.

۲۱- کودک و نوجوان به رعایت حقوق دیگران و قوانین و مقررات جامعه تشویق گردند.

۲۲- کودک و نوجوان را از رفتار ناپسند خود، آگاه نمایند و عواقب این رفتار را مورد بحث قرار دهند.

۲۳- رفتار پسندیده کودک و نوجوان مورد تشویق و تحسین قرار گیرد.

۲۴- کودک و نوجوان به استراحت، توجه به تغذیه، آرام بودن و تسلط بر خشم خود تشویق گردند.

۲۵- فضای خانه و مدرسه برای کاهش پرخاشگری کودکان و نوجوانان مساعد گردد.

۲۶- در موارد لازم به تغییر محیط فرد پرخاشگر اقدام شود.

نکات مورد توجه والدین و کارکنان

مدارس

با توجه به علائم، علل و راههای اصلاح رفتار پرخاشگرانه که مورد بحث قرار گرفت، لازم است والدین و مسئولان مدارس در مورد کودکان و نوجوانان پرخاشگر به نکات زیر نیز توجه کنند:

۱- در صورتی که پرخاشگری ناشی از علل فیزیولوژیکی است، مراجعه به پزشک و استفاده از روش دارو درمانی لازم به نظر می‌رسد.

۲- در صورتی که پرخاشگری به عوامل روانی - محیطی مربوط می‌شود، لازم است از روان درمانی و رفتار درمانی استفاده شود و لذا مراجعه به روان‌پزشکان، روان‌شناسان، مشاوران راهنمایی و ... ضروری می‌نماید.

۳- باید علل و عوامل مؤثر در پرخاشگری کودک یا نوجوان را کشف کرد و سپس به اصلاح و درمان آن اقدام نمود.

۴- وجود غریزه پرخاشگری تا حدی لازم است و لذا هدف از بین بردن آن نیست، بلکه تعدیل این رفتار و سوق دادن آن به سوی اعمال مناسب‌تر است.

۵- فراهم کردن زمینه تخلیه فشارهای روانی و هیجانی از طریق ترتیب دادن برنامه‌های سالم تربیتی، ورزشی، هنری و ... در خانه و مدرسه ضروری است.

۶- آگاه کردن کودک و نوجوان پرخاشگر در خانه و مدرسه از عواقب رفتار پرخاشگرانه و ناهماهنگ بودن آن با معیارهای جامعه ضروری است.

۷- والدین و اولیای مدرسه باید از تنبیه بدنی، تحقیر و رفتار پرخاشگرانه با کودک و نوجوان در خانه و مدرسه خودداری کنند.

۸- از نظر زمانی این اختلال ممکن است در دوره کودکی آغاز شود و در دوره بلوغ ادامه یابد. لذا در صورتی که بموقع رفع نشود ممکن است فرد به شخصیتی ضد اجتماعی مبدل گردد.

۹- رفتار پرخاشگرانه در میان پسران بیش از دختران بوده، از نسبت ۴ به ۱ تا ۱۲ به ۱ در نوسان است.

۱۰- درمان رفتار پرخاشگرانه آسان نیست، لذا لازم است هماهنگی لازم بین خانه، مدرسه و جامعه برقرار گردد. بنابراین علاوه بر هماهنگی والدین و اولیای مدرسه، برنامه‌ریزی برای فقرزدایی در جامعه، برقراری عدالت اجتماعی و گسترش سطح سواد و فرهنگ جامعه توسط مسئولان و مدیران کشور نیز

ضروری به نظر می‌رسد.

۱۲- برنامه‌ریزی در جهت آموزش خانواده‌ها در مدرسه و دعوت از مشاوران و روان‌شناسان برای بحث در مورد پرخاشگری و اختلالات رفتاری کودک و نوجوان برای خانواده‌ها و دانش‌آموزان امری لازم است.

۱۱- تقویت اعتقادات مذهبی و تأکید بر رعایت ارزشهای اجتماعی و اخلاقی نیز از دیگر مواردی است که باید مورد توجه والدین و اولیای مدرسه قرار گیرد.

منابع فارسی:

- ۱- اتکینسون، ریتال: (گروه مؤلفان): زمینه روان‌شناسی، ترجمه محمد تقی براهنی و همکاران (گروه مترجمان)، انتشارات رشد، تهران، ۱۳۶۹.
- ۲- اورسون، الیوت: روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه حسین شکرکن، انتشارات رشد، تهران، ۱۳۶۹.
- ۳- ایزرائیل، الن سی و همکاران: اختلالهای رفتاری کودکان، ترجمه محمد تقی منشی طوسی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۹.
- ۴- کیگان، پاول سی و همکاران: رشد و شخصیت کودکان، ترجمه مهشید یاسایی، انتشارات رشد، تهران، ۱۳۶۹.
- ۵- شفیع‌آبادی، عبدالله: راهنمایی و مشاوره کودک، ۱۳۷۲.
- ۶- احمدی، علی اصغر: تحلیل تربیتی بر روابط دختر و پسر در ایران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۷۲.
- ۷- نوایی‌نژاد، شکوه: رفتارهای بهنجار و نابهنجار کودکان و نوجوانان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۷۲.
- ۸- خدایاری‌فرد، محمد: مسائل نوجوانان و جوانان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۷۱.
- ۹- صافی، احمد: اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتابهای درسی، تهران، ۱۳۷۲.
- ۱۰- صافی، احمد و استادان طرح جامع آموزش خانواده: خانواده و فرزندان در دوره ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۷۶.
- ۱۱- صافی، ناصر: راهنمای پدران و مادران در بهداشت جسم و روان فرزندان، ۱۳۷۴ (منتشر نشده).

منابع انگلیسی:

- 1- KAPLAN : TEXT BOOK OF PSYCHIATRY , 1998 .
- 2- AN INTRODUCTION TO PSYCHOLOGY . 1997 .